

סגירת תיק מותנית

מאת אורן גצל*

מבוא

על פי חוק סדר הדין הפלילי, אם תובע שאלו הועבר חומר証據 וראה כי הראות מספיקות לאישום אדם פלוני, עליו לבחור בין שתי חלופות: הגשת כתוב אישום או סגירת התקיק מחוסר עניין לציבור.¹ למעשה, אין בידי חלופה שלישית. אם במדינות רבות ביבשת אירופה רשאי התובע להציג לחושד, לפחות בעבורות קלות, לשם מעין כופר במקומות קיום הילך משפטי², הרי שחלופה זו לא קיימת בארץ, כמו גם ביתר מדינות המשפט המזוכב.

עם זאת, במהלך השנים, بلا הסדר פורמלי, התפתחה חלופה שלישית עליה טרם ניתנה הדעת בארץ. אמן אין מדובר בהסדר אחד וכולל, אלא במקבץ של החלטות ספורדיות ושותות של תובעים שונים במקומות שונים. עם זאת, הדומה בח皓ות אלו רב מן השונה, עד כי ניתן לראותן כהילך נוסף לטיפול בתיק, הילך אותו מכנה "סגירת תיק מותנית". במסגרת זו ניתן לכלול החלטה של תובע להנתנת את סגירת התקיק כהתנצלות של החשוד בפני הנפגע³ או בהסכם החשוד לפצוצת את הנפגע, כמו גם הסדרים בין התובע לבין החשוד על סגירת התקיק בכפוף להסכמה החשוד לעבורי תחילה שיקום. כמו כן, במסגרת זו נכללות הסכימות בין התובעה לבין החשוד כי האחרון יסכים לעונש משמעתי כלשהו או כי ישכים להוותה בהילך משמעתי בתמורה לסגירת התקיק נגדו. בקטגוריה זו של סגירת תיק מותנית ניתן גם לכלול את הנוהג של הייעץ המשפטי לממשלה, להנתנת החלטה על עיכוב הליכים בהסכם הנאשם לבצע שירות לתועלת הציבור או בעמידה מרוץ בפיקוח קצין מבבחן⁴. כן ניתן לכלול במסגרת החלטות לסגור את התקיק בכפוף להסכמה החשוד לשתק פעללה עם רשות האכיפה או להעיד עד מדינה. גם הליכים של גישור נפגע-ערביין שבמסגרתם מותנית סגירת התקיק בשיתוף פעולה של החשוד עם הילך הגישור שייכים למקבץ החלטות זה, לדוגמאות אלו, שכואורה נראות שנות זו מזו, מאפיין משותף מרכזי אחד. ככל התביעה מציעה לחשוד לבחור בין עמידה בתנאי המוצע לבין עמידה לדין פלילי. בדרך זו ניתן לעצמה התביעה חילופה שלשית, נוספת לחlösות של העמדת הנאשם לדין מחד גיסא או פטיות מצל אחירות למעשה מאידך גיסא. הילך זה מאפשר גם הרחבת מגוון התוצאות האפשרות למעשה אל מעבר לאמצעי הטיפול והענישה הקבועים בחוק. מטרת רשיימה זו היא להציג הילך בלתי פורמלי זה, ולעורר דיון וראשוני בתרונותיו, חסרונווטי ובדרך בה ראוי, אם בכלל, להסדיר.

סגירת תיק מותנית והסדר טיעון

במבחן ראשון דומה ההילך מבחינות ובזות להסדר טיעון. כמו בהסדר טיעון, גם כאן, מסכים הנאשם לTAGABA עונשיות מסוימת בגין המעשה בו הוא נחשד, תוך ויתור על הזכות להתגונן בהילך פלילי מלא, ומבטיח בדרך זו שההתביעה לא תפעל להטיל עליו עונש חמוץ מהמוסכם. עם זאת, בשונה מהסדר טיעון, בסגירת תיק מותנית החשוד אינו נדרש בהכרה להזותה במעשה, לחובתו לא נרשימים הרשעה או חיוב אחר במרשם הפלילי והוא אינו צפוי לעונש מאסר. בנוסף, ההסכם בין הצדדים אינו מצריך אישור

*חבר האקדמי – אוניברסיטת חיפה

¹ סעיף 62 לחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], תשמ"ב-1982.

² לסקירת ההלכים במדינות בשת אירופה השונות ראו Van Den Wyngaert, Criminal Procedure Systems in the European Community (London, 1993).

³ ראו למשל: "לא, י'ח'כ ליברמן התנצל בכתב, תיקן על העלבת עוזב ציבור נסגר", 28.2.2001.

⁴ ראו "עיכוב הליכים פליליים, חוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], התשמ"ב-1982 סעיפים 231, 232, 232" הנווטה הייעץ המשפטי לממשלה 51.000 (1.5.94) כפי שעודכנה ב-20.6.2001), ביחס סעיף 8.6.

של בית המשפט, מגוון התנאים אינם מוגבל לדרכי הענישה הקבועות בחוק ובהעדר הילך משפטי פומבי, ההסכם אינה כפופה לעקרון פומביות הדיון, עם זאת, קו הגבול בין שני סוגי ההסדרים אינו כה חד. כך, לדוגמה, במקרים מסוימים מתנים תובעים את סיגורות התקין בהסכם החשוד לחותם על התחייבות להימנע מביצוע עבירה למשך שנה, לפי סעיף 2ל לחוק העונשין⁵. כיוון שלצורך מתן תוקף להתחייבות כזו יש צורך בצו שיפוטי, היליך מותבצע במסגרת הילך משפטי, כמו בהסדר טיעון. עם זאת, גם במקרה זה התקין נסגר ללא שהחשוד נדרש להזותות במעשה העבירה ובלא שנדרשת לחובתו הרשעה או חיוב אחר במרשם הפלילי.

מקור הסמכות

האם מוסמכת התביעה להפעיל הילך של סגירת תיק מותנית? ואם כן, מכך מה מוסמך טובע להטיל על אדם, שלא הילך משפטי, עונש או התחייבות שאינם קבועים בחוק? אם יש ראיות וענין לציבור בהעמדת החשוד לדין, האם ראשית הוא בכלל להוציא לו כי תיקו "סגור בכפוף לעמידתו בתנאי שיוציא לו"? האין זה מחוכמו במקורה צזה להעמידו לדין ללא תנאי? ואם אין די ראיות או ענין לציבור בהילך, האם מותר לתובע לאיים על החשוד "בשות הילך המשפטי"? האין זה מחוכמו במקורה זה לסגור את התקין ללא תנאי? במספר מדינות פתרו קשיים אלו באמצעות הסודת ההליך בחקירה. כך למשל, בדנמרק מוסמך טובע להנתנות סגירות תיק בתשלום כופר. בפולין, בעבורות שדין עד שיש שונות מאסר, רשאי טובע להציג לחשוד עסקה בתנאי לסגירת התקין⁶. במסגרת הילך זה נהוג להנתנות את סגירות התקין בתשלום כופר או במעשה עבירות למן הציבור. עם זאת, פעמים רבות מתנים התובעים את השימוש בהילך החלפי גם בהתחייבות החשוד לפצעת את הנפגע. גם במקרים אחרותביבשת אירופה מוסמך טובע בחוק להציג לנאים העוות דומות לתנאי לסייעם ההליכים.

בארכות-הברית התפתחה פרקטיקה דומה, לפחות בשלב הדורן, שלא בסיס حقيقي⁷. עם זאת, במהלך הזמן אימצו מדינות רבות, כמו גם התביעה הפדרלית, הסדרים בחקיקה או בנסיבות מנהליות שעיגנו את ההליך. כך נקבעו תוכניות להסחת תיקים ("diversion programs") שבמסגרתן תובעים מפנים חדשניים בהסכם לשיקום, לגמilia או להכשרה תעסוקתית תוך התלויות ההליכים לתקופת ההשתתפות בתוכנית ובירטולם לאחר שהחשוד קיים את התנאי.

כאמור, לא נמצא עיגון להסדרים אלו בחקיקה ولكن שאלת מקור הסמכות מחייבת תשובה. סבירני כי סמכות התביעה להציג לחשוד תנאי לסגירת תיק נגרמת מסמכותה שלא להעמיד אדם לדין מחוסר אינטראס ציבורי⁸. נקודת המוצא הקבועה בחוק היא כי קים אינטראס ציבורי להעמיד לדין את מי שיש ראיות לכוארו כי ביצע עבירה. עם זאת, מבחן האינטראס הציבורי קבוע כי מקום בו האינטראסים שייפגעו עקב העמדה לדין גברים על האינטראסים שייפגעו עקב סגירת התקין, על התובע לבחור באפשרות האחרונה. התובע עורך, אם כן, משבען "רוח והפסד" בנסיבותיו הוא מעמת בין השיקולים המוצבאים על האינטראס הציבורי בהעמדה לדין לבין אלו המצדיקים הימנעות מהעמדה לדין⁹.

במסגרת מזמן זה, גם פעולות שבוצעו החשוד לאחר ביצוע העבירה עשויה להשפיע על החלטת התביעה. כך, בחינת האינטראס הציבורי עשויה להיות מושפעת מנסיבות החשוד לשפטות את הנפגע, מהסכמהו לתקן את מקי העבירה, מנכונותו לקבל על עצמו אחוריות למעשה, מנשיאותו בעונש ממשעתוoci יצא באלו¹⁰. הצגת העונה לחשוד, שקיבלה תוביל לאי העמדתו לדין, יכולת, לפי גישה

⁵ תש"ז-1977.

⁶ להסדרים היליכים במדינות אלו ראו Van Den Wyngaert, *לעל העדה 2*.

⁷ לסוגיות תיקים מותנית בארצות הברית ראו King v. Criminal Procedure (v. 4, 2nd ed., Criminal Practice Series, St. Paul, Minn., W.R. LaFave, J.H. Israel, & H.J. King, 1999) § 13(6).

⁸ החוק משתמש במינוח "ענין לציבור" אלומ מושג זה הוא זו ממשעי, כדי להימנע מאי הבהירות של החוק אשרמש להלן במינוח חד-משמעותי יותר "אינטראס ציבורי".

⁹ ראו בג"ץ 99/356 גנור נ' היוזץ המשפטי לממשלה, פ"ד מ"ד(2) 485, בעמ' 105.

¹⁰ לשיקולים אלו ואחרים האמורים להנחות את התביעה בהחלטה אם יש ענין לציבור בהעמדה לדין ראו שם, שם.

וזה התרפרש כהצגת התנאים שמלויים יכול למסקנה כי אין עניין לציבור בהעמדתו לדין. יתרה מזאת, מכיוון שבאמצעות ההתינה ניתן להשיג תוצאות שלא תושגנה אם החשוד יועמד לדין, יש מקרים בהם ההליך מספק אינטנסיבי מיוחד לסוגו את התקיק. כך, לדוגמה, ניתן שرك באמצעות הצגת תנאי לסגירת תיק נתן לגורום לחשוד לתקן את נזקי העביה זהה. במקרה כזה, צריך התבונע לאזן בין האינטרסים הtoplכניים בקיים הליך פלילי לבין האינטרס הציבורי בתיקון נזקים אלו. שיקול האינטרס הציבורי שבתיקון הנזקים אינו קיים במקרה בו הנזקים תוקנו ללא קשר לתנאי שההתינה התבונע. הסיבה לכך היא, שבמקרה הראשון החלטה על העמדה לדין מונעת את תיקון הנזקים אליו, במקרה השני השני הנזקים יתוקנו ללא קשר להחלטה זו. מאין "הרהור וההפסד" עשוי להוביל אם כן למסקנה כי האינטרס הציבורי מחייב העמדה לדין במקרה בו הנזק כבר תוקן, אבל יכול לעודפת הליך של סגירת תיק מותנית במקרה בו הנזק טרם תוקן, במילויים אחרות, העובדה שבאמצעות העביה התנאיMSG של מושג התבונע מטרה מסוימת שלא ניתן להשיג ללא סגירת התקיק, עשויה להטוט את הכך לטובת סגירת התקיק גם אם השגת המטרה בדרך אחרת לא הייתה מובילה למסקנה כי יש לסגור את התקיק.

לביסוס סמכות הטבעה להציב תנאים לסתור התקיק על דרישת ה"עניין לציבור" הקבועה בסעיף 62 לחוק סדר הדין הפלילי הספר השלים לעניין היקפה ותוכנה של סמכות זו. ראשית, משמעותה כי הטבעה אינה מוסמכת להצעה סגירת תיק מותנית בהעדר ראיות להעמדה לדין. מקום בו אסור ל佗בע להעמיד את פלוני לדין, אסור לו גם לאיים בהעמדתו לדין כדי להבטיח ביצוע פעולה מסוימת של החשוד, גם אם פعلاה זו תקדם את האינטרס הציבורי. רק כאשר יש די ראיות להעמדה לדין, ניתן לשקל אם התנאיMSG תקף התקיק תקדם את האינטרס הציבורי. שנית, מגוון התנאים השונים שנitin להציב לנאים כפוף גם הוא לשיקול האינטרס הציבורי. לסוגיה זו אפנה כעת.

התנאים לסתור התקיק

צינichi לעיל שורה של תנאים נפוצים לסתור התקיק, ביניהם התנצלות, נכונות לפצות את הנפגע, עמידה מרzon בפיקוח קצין מבחרן, מתן שירות לתועלת הציבור¹¹, התcheinות להतפטר ממקום עבודתו בתנאים שהוסכו או הסכמה להודאות בהליך ממשמעתי. אולם בהעדר הסדר בחקיקה או בבחניות, מגוון התנאים האפשריים אינו מוגבל. השאלה היא, אם כן, אילו תנאים לסתור התקיק רשאיות להציב?

גם כאן, סבורני כי מבחן האינטרס הציבורי צריך להכיר. על התבונע להציב תנאי שיקדם את האינטרס הציבורי טוב יותר מסגרת התקיק ללא תנאי או העמדת הנאשם לדין. בஸגירת איזון האינטרסים שעל הטבעה לעשות, עליה להביא בחשבון גם השאלות מערכתיות של תנאים מסוימים מטומאים. כך, לדוגמה, אין להנתנות סגירת תיק בהעלאת תרומה לגורם מסוים, שכן התנויות מסווגות פותחות פתח לשחיתות, גם אם במקורה הם מוסרים סבירו התבונע כי התרומה תקדם את האינטרס הציבורי. בדומה, אין להציג תנאים הפגעים בזכות החשתפות הפלטישית של החשוד, כגון בזכות להציב, מתוך חשש לשימוש לרעה בהtanיות כלאות. מנגד, אין מניעה להנתנות את סגירת התקיק בהסכמה החשוד בהליך גמילה או שיקום, התפטרותו ממוקם העבודה ששימש בסיס לביצוע העבירות או יותר על היתר או ראשון שסיעו לביצוען, יכול שהיא תנאים לגיטימיים לסתור התקיק. קושי מיוחד מועלה התנאיMSG סגירת התקיק בדרישה לפיצו נפגע העבירה. מצד אחד, יש אינטרס ציבורי ברור להבטיח כי הנפגע אכן יפוץה בגין נזקיו מנגד, התנאי כזו, אם תייפוץ לפרקטיקה נפוצה, עלולה לעודד אנשים להגיש תלונות כדי לקדם אינטרסים בסכסוך אזרחי. בנוסף, עירוב דרישת לפיצו כמספרם כמספרם הפלילי הטרום משפטן יחייב את התבונע לעסוק בבירור מחלוקת בדבר גובה הנזק ללא שיש בידו כלים או משאבים לעשות זאת. התבונע גם אינו הגורם המוסדי המתאים להכיר בעסקונות כספי בין

¹¹ שירות המבחן פועל במקרים כאלה מכוח הוראת סעיף 8 לתקנות העמדת ערביים במחבן (שירותי מבחן), תש"ט-1959 המسمיכה את קצין המבחן לטפל רעינוו של כל אדם שהונאה אליו על ידי רשות מושבות המדינה. ראו דברי הייעץ המשפטי לממשלה בדין בזעמת חוכה, חוק ומשפט של הכנסת מיום 30.1.2002.

הנפגע לחשוד. בהולנד, כדי לפטור קושי זה, נהוג כי תובע שהשתכנע בקיומה של תשתיית ראייתית יתנה את הסכמתו להצע לחשוד כופר או עסקה אחרת כHALICHEK הפלילי, בהסכמה החשוד לפצצת את הנפגע, אולם מקום בו מתעוררת מחלוקת בין הצדדים בדבר גובה הפיצוי, יופנה הנפגע לבירה בהליך אזרחי. בדרך זו, התובע אינו מתעורר בסכום הפיצוי אלא רק מבטיח שהחשוד יכיר באחריותו לפצצות. פתרון מעין זה עשוי לאזן נכונה בין הצורך לסייע לנפגע לבין החששות ממעויבות התובע בסכום האזרחי בין הצדדים.

מעמד נפגע העבירה בהליך

מהן זכויות הנפגע ומה מעמדו בהליך זה? מבחינה פורמלית אין שונה סגירת תיק מותנית מסגירת תיק וגיליה. אך, לביקשתו, יש למסור לו מידע על ההסדר שנערך עם החשוד, מכוח סעיף 8 לחוק זכויות נפגעי עבירה¹². בנוסף, מתلون אשר מבקש לתקן החלטה על סגירת תיק מותנית רשאי לעורר על ההחלטה¹³. מקבל העורר רשאי לשנות את ההחלטה ולהורות על קיום הליך פלילי. חשוב להבהיר לחשוד קודם להסכמתו להסדר כי ההחלטה על סגירת התקיק, אם זו נעשית שלא על דעת המתلون, עלולה להשנות בעורר אם זה יוגש.

סיכום

הדיון לעיל אינו מתיימר אלא להציג על קיצה המזלג אך חלק מן הסוגיות המתעוררות עקב השימוש בהליך של סגירת תיק מותנית. שאלות רבות אחרות מחיברות עדין התייחסות. אך, לא דנתי בשאלת הקritisטים האמורים להנחות את התביעה בקביעת התנאי לסגירת התקיק, הליך קבלת ההחלטה, מעמד החשוד בהליך, הליכי הביקורת המנהלית והSHIPOTIT שיש לקיים כדי להבטיח שימוש הוגן באמצעות האמור, מידת הפרוסום שיש לתת להחלטות וכיוצא באלה. סוגיות אלו, כמו גם רבות אחרות, מחיבבות בירור עמוק יעוגן ההליך בחקיקה או יוסדו בדרכן אחרות.

¹² תשס"א-2001.

¹³ לא סעיף 64 לחוק סדר הדין הפלילי [ווסף משולב] ושם "ב-1982".